

בהמה שהזיקה את האדם, אין גובין נזקו דיינים שאינם סמוכים בא"י, מפני שהוא דבר שאינו מצוי, אבל אדם שהזיק בהמת חבירו משלם נזק שלם בכל מקום, וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל, הואיל והיא מועדת מתחלתה הרי זה דבר מצוי ומגבין אותו...

(פירוש, חבלה כוז שיש בה נזק תמידי - אינה שכיחה. אבל הכאות ובזיונות, הרי רואים אנו בעינינו שמצויים הם. וזה טעמו של הרמב"ם ששבת וריפוי מגבין בבבל. - ערוך השלחן שם סעיף ג.)

אף על פי שדיינים שאינם סמוכים בא"י אינן מגבין קנסות, מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו. וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו - מתירין לו (בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס). וכן אם תפס הניזק שיעור מה שראוי לו ליטול - אין מוציאין מידו. (שלחן ערוך, ורמ"א - חו"מ א, ב ג ה. וע' שו"ת הרשב"א ח"ז תצא - מרב נטרונאי גאון.)

דף פה

הערות ובאורים בפשט

'דכסיפא ליה מילתא למשקל מבשרו למשדייה לכלבים' - יש מי שכתב לשמוע מכאן שאין חיוב קבורה באבר שפרש מאדם חי. (ע' באילת השחר). וכבר האריכו האחרונים בדבר - ע' במובא ב'יוסף דנת' - כתובות כ (גליון לא); נזיר מג (חוברת ב).

'ואי אמר ליה היאך: הב לי לדידי ואנא מסינא נפשי, אמר לו: פשעת בנפשך ושקלת מינאי טפי... כל שכן דפשעת בנפשך וקרו לי שור המזיק' - מכאן יש להוכיח שחיוב 'ריפוי' אינו חיוב תשלומין בעיקרו, אלא חיוב לרפאותו, כי אם הוא חיוב תשלומין, כנזק ושאר דברים, לא היה מקום לטענת המזיק 'פשעת בנפשך, קרו לי שור המזיק', כי מחובתו לשלם לעולם, גם אם הלה לא ירצה לרפא עצמו.

ואולם, בגטין (יב): אמרו שאם אמדוהו לקחת רפואות חמשה ימים, ועשו לו סם חריף ונרפא בשלשה ימים, חייב לשלם כפי מה שאמדוהו בתחילה. ומזה לכאורה משמע שהחיוב הוא 'דמי ריפוי' ולא עצם הריפוי. (וכן ע' להלן צא. על שינויים במצבו שחלו אחרי שאמדוהו בשעת הנזק) אלא גדר הדבר הוא, שבעצם החיוב הוא הריפוי, ולא תשלומי הנזק על כך שהביאו למצב שצריך ריפוי, אולם חיוב זה 'מתורגם' לתשלומין, ככל דיני 'מזיק', ואותו חיוב תשלומין נקבע לפי מה שאמדוהו בתחילה כדרך הריפוי. (עפ"י שיעורי ר' שמואל - שם).

(א). וכן הוכיח בקובץ שיעורים (כתובות אות ריח). וכתב לפי"ז שאם נהרג הנחבל קודם שנרפא, אין צריך לשלם ליורשין, ואין אומרים כבר זכה הנחבל בדמי רפואתו, כי אין זו זכות ממון, אלא תביעת רפואה. וע"ע באריכות רבה ב'דברות משה' - ג; 'אילת השחר' כאן (וכנראה יש שם ט"ס במש"כ בשם הקוב"ש) ובגטין יב. ויש לדייק כן בלשון הפסוק 'רק שבתו יתן ורפא ירפא' - רק בנוגע לשבת נאמר לשון נתינה - ממון, אולם 'רפא - ירפא' ממש. וכן מדויק מלשון הברייתא 'חייב לרפאותו וחייב ליתן לו דמי שבתו'.

אך ודאי אין אלו ראיות, שיש לפרש ששינוי לשון זה נובע מכך שבריפוי אינו חייב לשלם לו דמים אלא יכול לשלם לרופא שירפאהו, כדאיתא בגמרא, משא"כ בשבת, חייב לתת לו דמים.

ב. מכלל הדברים משמע, שבשאר דיני נזקין, בין נזקי גוף בין נזקי ממון, כגון ראובן חפר בורות בקרקע של שמעון,

אם שמעון יאמר שאין רצונו למלאם אלא רצונו בדמי הנזק – הרשות בידו. שדוקא לענין ריפוי של אדם המזיק א"א לתבוע דמים אם המזיק רוצה ליתן דמים לרופא לרפאתו.
ויש להוכיח מזה שחייב נזק הוא בממון ולא בתיקון הנזק – עפ"י חזון איש ב"ק ו,ג. וכבר האריכו בזה האחרונים).

(ע"ב) 'דהדקיה באינדרונא ובטליה' – חיוב 'שבת' אין יסודו חיוב תשלומין על מניעת העבודה העתידי, שזה אינו אלא גרמא, אלא החיוב הוא על הזק כושר העבודה, וכן בשנועלו בחדר הרי זה כאילו נטל הימנו את היכולת לעבוד.

וזה הטעם שעבד שברח מאדונו אין בו חיוב 'שבת', שאף כי מנע את עבודתו מאדונו אין בזה תשלום שבת. ואינו דומה לאילו נעל אדם אחר את העבד, שחייב לשלם לאדונו 'שבת' (וכמו שכתב ב'נתיבות המשפט' ס"ג סק"ב), כי כאן נטל מהעבד את כושר העבודה וכאן לא עשה זאת, והרי העבד יכול לעבוד אלא שברח ואינו רוצה. (שיעורי ר"ש רוזנבסקי – קדושין יז. בשם רבו הגר"ש"ש).

'סימא את עינו... ושבת – רואין אותו כאילו הוא מטחינו בריחים' – סימן לדבר, זה שנאמר בשמשון (שופטים טז, כא): 'ינקרו את עיניו... ויהי טוחן בבית האסורים'. (אמת ליעקב)

'ככתבם וכלשונם'

'ורפא ירפא' – מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות'

'מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבא שהיו מהלכין בחוצות ירושלים, והיה עמהם אדם אחד. פגע בהם אדם חולה, אמר להם: רבותי, אמרו לי במה אתרפא? אמרו לו: עשה כך וכך עד שתתרפא. אמר להם: ומי הכה אותי? אמרו לו: הקב"ה. אמר להם: ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם – הוא הכה ואתם מרפאים? אינכם עוברים על רצונו? –

אמרו לו: מה מלאכתך? אמר להם: עובד אדמה אני והרי המגל בידו. אמרו לו: מי ברא את הכרם. אמר להם: הקב"ה. אמרו לו: ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך? הוא ברא אותו ואתה קוצץ את פירותיו ממנו? אמר להם: אין אתם רואים המגל בידו, אילולי אני יוצא וחורשו וכוסחו מזבלו ומנכשו לא תעלה מאומה.

אמרו לו: שוטה שבעולם, ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב: 'אנוש כחציר ימיו, כציץ השדה כן יציץ' – כשם שהעץ אם אינו מנכש ומזבל ונחרש אינו עולה; ואם עלה ואינו שותה מים ולא נזבל אינו חי והוא מת, כך הגוף: הזבל הוא הסם ומני רפואה...! (מדרש שמואל א; 'בתי מדרשות' – מדרש תמורה).

'זהכלל, כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם ולא בארצם, לא בכללם ולא ביחיד מהם, כי יברך ה' לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר 'כי אני ה' רופאך'. וכן היו הצדיקים עושים בזמן הגבוהה, גם כי יקרה שיחלו, לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו...'

... ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה' אחר שהבטיח 'וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך'. והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה, להזהיר ממנו ולצוות עליו... והוא מאמרם: 'שאיין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו', שאילו לא היה דרכם ברפואות, יחלה

האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו, ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות וה' הניחם למקרי הטבעים.

וזה היא כוונתם באמרם 'ורפא ירפא' – מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. לא אמרו שניתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות, כי נהג ברפואות, והוא לא היה מעדת ה' שחלקם בחיים (מלה"כ בתהלים יז, יד. הרב הנאמן"ן) – אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי לה' לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו.

ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרופ, יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה 'כי לא יחדל אביון בקרב הארץ', מדעתו שכן יהיה, אבל ברצות ה' דרכי איש אין לו עסק ברופאים'. (רמב"ן – בחוקת').

א. הרמב"ן רמז לטעם נוסף לכך שהוצרכו התר לרפא, שהיה מקום לרופא לחוש שמא ימות בידו. וכן בספרו 'תורת האדם' כתב את שני הטעמים, משום שנראה כאילו עושה נגד רצון ה', וכן משום חשש סכנה. וכן יש לדייק טעם זה בדברי הר"ן בסנהדרין, ר"פ הנתנין. וכן הובאו שני הטעמים בטור (יו"ד שלו). ושם הוסיף: 'על כן בא ללמדנו שנתנה לו רשות לרפאות, ומצוה היא, ובכלל פקוח נפש הוא, והוריו הרי זה משובח. ואם מונע עצמו, הרי זה שופך דמים, ואפילו יש לו מי שירפאנו, שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות'.

ב. ראב"ע (משפטים, בפירוש הארוך) כתב כדברי הרמב"ן, אלא שהגביל הדבר למחלות פנימיות, שזה שאמרו שניתן להם רשות – למכות ופצעים שנראים בחוץ בלבד. (ובפירוש הקצר לא חילק, אלא סתם כדברי הרמב"ן).

ולכאורה מסתבר שעיקר חילוקו הוא בין מכה גלויה שדרך רפואתה גם היא גלויה וידועה, וגם אין בו סיכון. בניגוד למחלה פנימית שאין ודאות מה היא, וממילא אין ודאות בריפוייה, (וגם פעמים רבות הריפוי בעצמו עלול לסכנו. ע' במש"כ התשב"ץ ח"ג פב). וכיון שכן, גם ריפוייה בידי שמים אינו נס גלוי, כמו ריפוי של דבר הניכר לכל. ובכך שלא נזקק לרופאים במחלה כזו, אין בדבר משום 'אין סומכין על הנס'.

ולפי"ז, גם במחלה פנימית, בומנים ובמחלות שבהם דרכי האיבחון והטיפול פשוטות וברורות באופן ודאי, הרי זה כגלוי.

ע"ע במה שחידש בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ג צ. (= חשש איסור לטיפול בחולה שלא לצורך רפואה אלא לצורך אחר, כגון: החדרת נזלים כדי שיוכל לצום ביו"כ).

ג. ע' באגרות משה אה"ע ח"א לט – על ענין 'רחמנא מחי ואיהו מסי'. וע' בזה גם ב'חפץ חיים' עה"ת, וב'עזרת כהן' – לו. (וע' מש"כ ב'אור החיים' (וישב, עה"פ 'יצילתו מידם').

ד. הסברים נוספים על מה שעמד הרמב"ן, מדוע לא אמרו 'שניתנה רשות לחולה להתרפאות' – ע"ע: 'ילקוט אוהב ישראל' (מאפטא, ע"ד הסוד); אור שמח (מאכלות אסורות יד, ד); תוספת ברכה (משפטים).

ה. ע"ע 'בית ישראל – אמת ליעקב' (סדיגורא), ליקוטים טז: 'פעם אחת שאל אותו איש אחד שהיה חולה, אם לעסוק בדאקטורים, השיב: אם לא התחיל עוד בדאקטורים, אז עצה להאמין בהשי"ת הבורא רפואות, ואם כבר התחיל לעסוק ונכנס תחת הטבע – מוכרח להיות כעת ג"כ ע"י הטבע'.

וזה לשון החזו"א באגרותיו:

'הנני חושב את ההשתדלות הטבעיות במה שנוגע לבריאות, למצוה וחובה, וכאחת החובות להשלמת צורת האדם, אשר הטביע היוצר ב"ה במטבע עולמו. ומצינו מאמוראים שהלכו אצל רופאים מאומות העולם ומינים להרפא. והרבה מן הצומחים ובעלי חיים ומוצקים שנבראו לצורך רפואה, וגם נבראו שערי חכמה שניתן לכל, לחשוב ולהתבונן ולדעת.

אם כי יש דרך בדרכי ד' ית' לדלג על הטבע, וכל שכן על רב ההשתדלות בה, מכל מקום צריך לפלס מאד, כי שתי הנטיות מקו האמת המדויק אינן ישרות, אם לבטוח (יותר) ממדרגת הבטחון שהגעתי אליו באמת, ואם להאמין בהשתדלות יותר מדאי'. (ח"א אגרת קלו).

'הדקדוק על אמצעי הבריאות היא עבודה אהובה לפניו ית', ואשרי האדם שנצל מזרמת ההבל ואשר שם ד' מבטחו'. (קלו)

'מן החובה על האדם להשתדל ברפואת עצמו כמו שהוא חייב להשתדל ברפואת חברו, ולכן תשתדל נא להתגבר על רצונות הטבעיות ולמלא אחר פקודת הרופאים במה שמוצאים לצורך הרפואה. וזו מצוה גדולה של ביקור חולים'. (קלח)
(על חיוב הישמעות לרופאים ושמירת הבריאות - ע"ע בלשון ה'חכמת אדם' - פתא; יגדיל תורה - קצד; יד אפרים (לגרא"פ וינברגר ז"ל) - יד).

'החלטתם השליילית של הרופאים אין בה ממש, והתקוה עדנה חיה וקימה, ולזה אביע ברכתי להפקד בזש"ק'. (קטו)
(וכזאת מובא בשם הגר"א שאמר: רופא שמייאש את החולה - מי נתן לו רשות על כך? לא ניתנה לו רשות אלא לרפאות).

דף פו

הערות בפשט וראשי פרקים לעיון

'הכא במאי עסקינן כגון שסכו נשא דלא הדר. צער - דאית ליה קרטופני ברישיה... ריפוי - דבעיא אסויי' - כתב רש"י: 'דבעי לאסויי לצערא דהנך קרטופני'. מדויק לשונו משמע שבכלל חיוב 'ריפוי' גם לקיחת סמים המרגיעים את כאב המכה.
וכן כתב הגר"ק שליט"א על נידון זה: 'לכאור' כל מה שדרך בני"א ליקח לרפואה הוא בכלל ריפוי'.
(ויש לעיין כאשר אינו חפץ לקחתם, שנראה שאין יכול לתבוע את דמיהם, וכמו שאמרו לעיל לענין ריפוי, שאינו חייב לשלם לו דמים אם הלה לא יתפא מהם. אך יש להסתפק אם יכול לתבוע על כל פנים דמי הצער המתמשך מחמת שלא רוצה ליטלם).

'הכהו על ידו וצמתה סופה לחזור - אביי אמר: נותן לו שבת גדולה ושבת קטנה, ורבא אמר: אינו נותן לו אלא דמי שבתו שבכל יום ויום... איתמר הקוטע יד עבד עברי של חברו - אביי אמר: נותן לו שבת גדולה לעבד ושבת קטנה לרב. רבא אמר: הכל ינתן לעבד (ר"ח גרס: לרב) וילקח בהן קרקע והרב אוכל פירות'
- תשלום הנזק נקרא 'שבת גדולה', לפי שבא על השבתת אותו אבר שנפגם, ובניגוד ל'שבת קטנה' הרי הוא תמידי, ולכן קרוי 'שבת גדולה'. וכן, השבת הגדולה באה עבור השביתה מהמלאכה הגדולה והחשובה, והשבת הקטנה - היא שבת משמירת קישואין וכיו"ב - ע' בעל המאור.
(וזה ששמין הנזק לפי עבד הנמכר, ולא כמה רוצה אדם ליתן כדי שלא יקטעו ידו המוכתבת למלכות, כפי ששמין דמי